

Sygn. akt II CK 705/04

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 19 maja 2005 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Helena Ciepła (przewodniczący)

SSN Józef Frąckowiak (sprawozdawca)

SSN Marian Kocon

w sprawie z powództwa E. N., P. N., C. N., E. N. i S. N.

przeciwko Skarbowi Państwa reprezentowanemu przez Ministra Skarbu Państwa, Ministra Finansów i Urząd Skarbowy w L.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 19 maja 2005 r., kasacji strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 11 sierpnia 2004 r., sygn. akt I ACa (...),

zmienia zaskarżony wyrok w pkt III oraz wyrok Sądu Okręgowego w P. z siedzibą w L. z dnia 24 lutego 2004 r., sygn. akt I 1 C (...) w pkt 1 w ten sposób, że zasądza od pozwanego Skarbu Państwa - Ministra Skarbu Państwa na rzecz każdego z powodów kwotę po 643.421,20 (sześćset czterdzieści trzy tysiące czterysta dwadzieścia jeden złotych dwadzieścia groszy) wraz z odsetkami ustawowymi od dnia 10 kwietnia 2000 r. oraz uchyla pkt 8 tego wyroku; w pozostałym zakresie oddala kasację.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 24 02 2004 r. Sąd Okręgowy w P. Ośrodek Zamiejscowy w L. zasądził od pozwanego Skarbu Państwa - Urzędu Skarbowego w L. na rzecz każdego z powodów tj. E. N., P. N., C. N., E. N. i S. N. po 643 421,20 zł wraz z ustawowymi odsetkami od 10 kwietnia 2000 r., a w pozostałym zakresie oddalił powództwo i orzekł o kosztach postępowania.

Wydając powyższy wyrok Sąd I instancji ustalił, że wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w K. z dnia 31 stycznia 1955 r. skazano ojca powodów A. N. na karę pozbawienia wolności i orzeczono wobec niego karę konfiskaty całego mienia na rzecz Skarbu Państwa. A. N. zmarł 21 listopada 1990 r. i spadek po nim nabyli powodowie po 1/5 każdy z nich, co zostało potwierdzone postanowieniem Sądu Rejonowego w Ś. z dnia 9 marca 1993 r. Postanowieniem z 27 listopada 1992 r. Sąd Wojewódzki w K. potwierdził nieważność wskazanego wyżej wyroku Wojskowego Sądu Rejonowego w K.. A. N. był właścicielem nieruchomości położonej w S. o powierzchni przeszło 14 ha, stanowiącej gospodarstwo rolne. Po wykonaniu wobec A. N. kary konfiskaty mienia księga wieczysta, w której ta nieruchomość była wpisana została zamknięta, a jej stan przeniesiono do księgi wieczystej Skarbu Państwa nr (...).

Wyrokiem częściowym z 19 marca 2002 r. Sąd I instancji nakazał Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa wydanie powodom działek nr (...), które składały się na skonfiskowaną A. N. nieruchomość, gdyż w księdze wieczystej były wpisane jako własność Skarbu Państwa i pozostawały we władaniu Agencji. W ocenie Sądu Okręgowego, wartość pozostałej części nieruchomości skonfiskowanej A. N., która nie pozostaje obecnie we władaniu Skarbu Państwa, wynosi 3 209 865 zł. Przedmiotem konfiskaty mienia A. N. były również ruchomości w postaci inwentarza żywego i martwego stanowiącego wyposażenie gospodarstwa rolnego o wartości 7241 zł.

W oparciu o tak ustalony stan faktyczny Sąd Okręgowy doszedł do wniosku, że roszczenie powodów znajduje oparcie w treści art. 10 ustawy z 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz. U. Nr 34, poz. 149 ze zm.). Podstawą do zasądzenia na rzecz powodów należności stanowiącej równowartość skonfiskowanego mienia w tej części, w której zwrot w naturze okazał się niemożliwy, jest zdaniem Sądu Okręgowego, aktualna wartość tego mienia według stanu jaki przedstawia ono obecnie, a nie wartość tego mienia według stanu z daty jego konfiskaty. Dlatego też należało uwzględnić fakt, że obecnie część nieruchomości skonfiskowanych ojcu powodów znalazła się w granicach Miasta Leszna i została

przekwalifikowana na działki budowlane, co wpłynęło w sposób istotny na wzrost ich wartości. Tak więc na rzecz każdego z powodów zasądzono po 1/5 z kwoty 3 209 865 zł i po 1/5 z kwoty 7241 zł to jest po 643 421,20 zł.

Zasądzając odsetki za opóźnienie na podstawie art. 481 § 1 k.c. Sąd Okręgowy stwierdził, że obowiązek ich zapłaty powstał po upływie 14 dni od dnia doręczenia Urzędowi Skarbowemu w L. pism, w których powodowie określili po raz pierwszy wysokość swego żądania, stanowiących wezwanie do zapłaty w rozumieniu art. 455 k.c. Doręczenie to miało miejsce 26 marca 2000 r., tak więc odsetki należą się powodom od 10 kwietnia 2000 r.

Równowartość skonfiskowanego majątku została zasądzona od Urzędu Skarbowego jako reprezentanta Skarbu Państwa albowiem Sąd Apelacyjny w wyroku z 21 stycznia 1997 r. wskazał jednoznacznie, że w niniejszym procesie Skarb Państwa winien reprezentować ten Urząd.

Od powyższego wyroku Skarb Państwa Urząd Skarbowy w L. złożył apelację zarzucając błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie art.10 ustawy z 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. Nadto skarżący zarzucił naruszenia art. 481 k.c.

Apelacje wnieśli także powodowie zarzucając, że Sąd I instancji winien oprzeć swoje ustalenia co do równowartości majątku, który nie może być zwrócony w naturze, na prywatnej opinii biegłego, która jest bardziej wiarygodna niż opinia biegłego sądowego. Natomiast odsetki winny być zasądzone od daty doręczenia odpisu pozwu tj. od 20 października 1993 r.

Rozpatrując apelację Sąd Apelacyjny rozpoczął od oceny zarzutów dotyczących reprezentacji w rozpoznawanej sprawie Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 10 ust. 2 z 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz. U. Nr 34 poz. 149 ze zm.), w brzmieniu obowiązującym od 15 stycznia 2003 r., w sprawach o zwrot mienia, którego przepadek lub konfiskatę orzeczono na rzecz Skarbu Państwa oraz przedmiotów zatrzymanych w toku postępowania względnie o zapłatę ich równowartości w razie niemożności zwrotu, Skarb Państwa jest reprezentowany przez państwową jednostkę organizacyjną, w której władaniu jest mienie podlegające zwrotowi lub mienie zatrzymane. W przypadku braku takiej jednostki Skarb Państwa jest reprezentowany przez organ administracji rządowej, któremu

przekazano do dysponowania to mienie, w wyniku orzeczenia sądu, a jeżeli takiej jednostki brak, zastępstwo procesowe Skarbu Państwa wykonuje minister właściwy do spraw Skarbu Państwa. Przepis ten nie daje jednak, zdaniem Sądu Apelacyjnego, podstaw do jednolitego określenia kto powinien być jednostką reprezentującą Skarb Państwa. W szczególności chodzi o to czy sformułowanie „w przypadku braku takiej jednostki” oznacza, że Skarb Państwa reprezentuje minister właściwy do spraw Skarbu Państwa gdy nie ma państwowej jednostki organizacyjnej, której przekazano do dysponowania mienie, którego przepadek lub konfiskatę orzeczono w wyniku orzeczenia sądowego, czy też oznacza że minister ten reprezentuje Skarb Państwa również wówczas gdy takiej jednostki brak, choć istnieje inna jednostka organizacyjna, która z racji przejęcia praw i obowiązków poprzedniej może być uznana za swoistego „następcę prawnego”. Sąd Apelacyjny, nawiązując do stanowiska Sądu Najwyższego wyrażonego w wyroku z dnia 29 stycznia 2003 r. I CKN 1256/00, OSNC 2004/4/63, stwierdził, że istnieje ciągłość prawna między organami egzekucyjnymi działającymi w latach 1944 -1956 a obecnymi urzędami skarbowymi.

W konsekwencji zdaniem Sądu Apelacyjnego, wobec różnych możliwych interpretacji art. 10 ust. 2 ustawy z 23 lutego 1991 r., w rozpoznawanej sprawie Skarb Państwa winien być reprezentowany bądź przez ministra właściwego do spraw Skarbu Państwa, bądź przez właściwy urząd skarbowy lub organ jednostki nadrzędnej. Zarówno przed Sądem I instancji jak i przed Sądem Apelacyjnym Skarb Państwa był niewątpliwie należycie reprezentowany albowiem w jego imieniu występował Minister Finansów i podległy jemu właściwy Urząd Skarbowy w L., jak i minister właściwy do spraw Skarbu Państwa. W toku całego procesu jednostki te toczyły spór o to która z nich ma reprezentować Skarb Państwa, zaprzeczając swojej legitymacji w tym względzie. W ocenie Sądu Apelacyjnego, sąd ma obowiązek czuwać, by Skarb Państwa był należycie zastąpiony w sprawie, nie jest jednak upoważniony do rozstrzygania, który z występujących w sprawie organów jest upoważniony do reprezentowania Skarbu Państwa, jeżeli niewątpliwie jest, że jeden z nich jest tym upoważnionym organem. Przyjmując taki pogląd Sąd Apelacyjny na podstawie art. 330 § 1 k.p.c. zmienił zawarte w komparycji zaskarżonego wyroku oraz w pkt. 1 i 8 oznaczenie pozwanego.

Za bezpodstawny uznał Sąd Apelacyjny zarzut pozwanego naruszenia art. 10 ust. 1 ustawy z 23 lutego 1991 r. przez błędną jego wykładnię. Zdaniem skarżącego równowartość tej części nieruchomości skonfiskowanej A. N., która obecnie nie może być zwrócona przez Skarb Państwa, winna być oszacowana według stanu z daty

konfiskaty, a więc bez uwzględnienia wzrostu jej wartości z uwagi na przekształcenie części działek wchodzących w skład tej nieruchomości na działki budowlane. Stanowisko to, zdaniem Sądu Apelacyjnego jest nietrafne, gdyż równowartość mienia którego nie można zwrócić osobie uprawnionej, to w istocie kwota pieniężna równa wartości rzeczy jaką zobowiązany byłby zwrócić Skarb Państwa gdyby zwrot był możliwy. Roszczenie wynikające z art. 10 ust. 1 ustawy z 23 lutego 1991 r. nie jest roszczeniem odszkodowawczym, zatem jeżeli mienie zwraca się w takim stanie, w jakim jest w dacie zwrotu, to jego równowartość oblicza się także według stanu mienia w chwili ustalenia tej równowartości. Przy przyjęciu odmiennego poglądu mogłoby dojść w niektórych przypadkach do nieuzasadnionego wzbogacenia Skarbu Państwa, np. gdyby skonfiskowany na mocy orzeczenia sądowego grunt rolny został następnie przekwalifikowany na działki budowlane i sprzedany po cenie rynkowej przez Skarb Państwa.

Także zarzut zawarty w apelacji powodów i pozwanego odnoszący się do rozstrzygnięcia o odsetkach za opóźnienie w spełnieniu świadczenia, w ocenie Sądu Apelacyjnego okazał się nietrafny. Z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia o stwierdzeniu nieważności orzeczonej konfiskaty mienia, powstaje jedynie zobowiązanie do zwrotu mienia albo jego równowartości, natomiast jego wymagalność powstaje niezwłocznie po wezwaniu dłużnika przez wierzyciela do spełnienia świadczenia. W tej sytuacji zasadnie Sąd Okręgowy zasądził odsetki ustawowe za opóźnienie od upływu 14 dni od doręczenia pozwanemu wezwania do zapłaty z tytułu równowartości skonfiskowanego mienia, które nie może być zwrócone. Natomiast błędny jest pogląd pozwanego, że skoro każdy z powodów domagał się wygórowanej kwoty z tego tytułu, to od tak „nierealnego i -niewykonalnego żądania”, nie należą się odsetki za opóźnienie. Spór co do wysokości świadczenia jakie winien spełnić dłużnik, nie uchyla bowiem stanu opóźnienia o jakim mowa w art. 481 § 1 k.c. w zw. z art. 455 k.c.

Jako bezpodstawny uznał również Sąd Apelacyjny zarzut powodów sprzeczności istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego materiału, sprowadzający się do błędnego zdaniem skarżących ustalenia równowartości mienia nie podlegającego zwrotowi w oparciu o opinię biegłego sądowego, zamiast w oparciu o prywatną opinię przedłożoną do akt sprawy przez powodów. Prywatna opinia, choćby sporządzona przez osobę wpisaną na listę biegłych sądowych, nie ma waloru opinii biegłego w rozumieniu art. 278 k.p.c., a stanowi jedynie dokument prywatny jeżeli została sporządzona na piśmie. Ów dokument prywatny nie może zastąpić opinii biegłego sądowego sporządzonej na

zlecenie sądu, a zatem nie może być podstawą ustalenia okoliczności faktycznych wymagających wiadomości specjalnych.

Kasacje od tego wyroku złożył pozwany Skarb Państwa w ten sposób, że z oddzielnymi pismami procesowymi wystąpił: Urząd Skarbowy w L., Minister Finansów oraz Minister Skarbu Państwa. Skarżący zarzucili naruszenie art. 67 § 2 k.p.c. oraz naruszenia art. 10 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz. U. Nr 32, poz. 149 ze zm.), a także naruszenia art. 481 k.c. w związku z art. 455 k.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

O tym kto ma reprezentować Skarb Państwa w procesach o odszkodowanie dla osób represjonowanych przesądza art. 10 ust. 2 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz. U. Nr 32, poz. 149 ze zm.). Przepis ten wskazuje, że w pierwszym rządzie takim reprezentantem ma być jednostka, w której władaniu jest mienie podlegające zwrotowi lub mienie zatrzymane w toku postępowania. Jeżeli takiej jednostki nie można wskazać, to Skarb Państwa powinien być reprezentowany przez jednostkę organizacyjną (organ administracji rządowej), której przekazano to mienie w wyniku orzeczenia sądu. Chodzi tu o sąd wojewódzki lub wojskowy sąd okręgowy, który zgodnie z art. 2 wspomnianej wyżej ustawy, jest właściwy do stwierdzenia nieważności orzeczenia wydanego wobec osoby represjonowanej. Dopiero gdy właściwej jednostki nie można ustalić w opisany wyżej sposób, Skarb Państwa powinien być reprezentowany przez ministra właściwego do spraw Skarbu Państwa.

Wykładnia językowa powołanego przepisu wskazuje, że minister właściwy do spraw Skarbu Państwa tylko wtedy nie będzie uprawniony do reprezentowania Skarbu Państwa w sprawach dotyczących zwrotu skonfiskowanego mienia lub jego równowartości, gdy nie można wskazać jednostki organizacyjnej, która włada skonfiskowanym mieniem na podstawie orzeczenia organu, który orzekł o konfiskacie lub orzeczenia sądu, który stwierdził nieważność takiego orzeczenia. Jeżeli w chwili orzekania o zwrocie skonfiskowanego mienia lub jego równowartości nie można stwierdzić istnienia takiej jednostki, reprezentantem powinien być minister właściwy do spraw Skarbu Państwa. Podkreślić należy, że wspomniany przepis jako reprezentanta Skarbu Państwa wskazuje określoną jednostkę organizacyjną, w której władaniu

znajduje się skonfiskowane mienie. Dla uzasadnienia jej właściwości konieczne jest, aby jednostka taka istniała w czasie gdy proces się toczy i aby skonfiskowane mienie pozostawał w jej władaniu. Jeżeli jednostka organizacyjna, której przekazano skonfiskowane mienie już nie istnieje, to brak podstaw aby za właściwą do reprezentowania Skarbu Państwa w procesach o zwrot skonfiskowanego mienia lub jego równowartości uznać jednostkę, która przejęła jej funkcje (inaczej Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 29 stycznia 2003 r. I CKN 1256/00 OSNC 2004/4/63). Czym innym jest następstwo funkcjonalne określonych jednostek organizacyjnych, czym innym zaś władanie przez nie skonfiskowanym mieniem. Skoro art. 10 ust. 2 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. wyraźnie wskazuje jako właściwą stacjonarną fiskalną tylko jednostkę, która włada skonfiskowanym mieniem, to uznać należy, że chodzi o takie jednostki, którym to mienie przekazano i we władaniu których dalej ono pozostaje. Sama fakt, że pewien organ państwowy wykonuje te same funkcje, co organ wcześniej zlikwidowany, nie jest zaś wcale jednoznaczny z tym, że prawa do określonego składnika mienia państwowe przeszły na nową jednostkę.

Za ścisłą wykładnią art. 10 ust. 2 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r., czyli za wiązaniem reprezentacji Skarbu Państwa tylko z tymi jednostkami organizacyjnymi, którym przyznano skonfiskowane mienie, i w których władaniu dalej ono pozostaje, przemawia także jeszcze jeden ważki argument. Zwrot równowartości skonfiskowanego mienia następuje, zgodnie z art. 10 ust. 1 wspomnianej ustawy, z rachunku środka specjalnego, o którym mowa w art. 56 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji (jedn. tekst Dz. U. z 2002 r. Nr 171, poz. 1397 ze zm.). Dysponentem tego środka jest minister właściwy do spraw Skarbu Państwa. W tej sytuacji uznać należy, że jeżeli nie jest możliwy zwrot skonfiskowanego mienia w naturze, to właściwą stacjonarną fiskalną będzie zawsze minister właściwy do spraw Skarbu Państwa, bowiem zwrot równowartości takiego mienia następuje z rachunku środka specjalnego, którego dysponentem jest ten właśnie minister. Uznanie w takiej sytuacji za reprezentanta Skarbu Państwa inną państwową jednostkę organizacyjną było by nie tylko pozbawione podstaw prawnych, ale godziło by w ustalone zasady podziału określonych środków budżetowych pomiędzy poszczególne organy państwowe.

Powyższe ustalenia prowadzą do wniosku, że nietrafny jest pogląd Sądu Apelacyjnego, jakoby nie można było jednoznacznie oznaczyć, kto w rozpoznawanej sprawie powinien reprezentować Skarb Państwa. Zgodnie z art. 67 § 2 k.p.c. Sąd Apelacyjny powinien więc być właściwie oznaczyć jednostkę organizacyjną

reprezentującą Skarb Państwa. Z tych względów zmieniono zaskarżony wyrok oraz wyrok Sądu Okręgowego w P. Ośrodek Zamiejskowy w L. w ten sposób, że wskazano właściwą jednostkę organizacyjną, która jest uprawniona do reprezentowania Skarbu Państwa.

Nietrafny okazał się zarzut naruszenia art. 10 ust 1 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. Powołany przepis nakazuje, w przypadku stwierdzenia nieważności orzeczenia, zwrócić równowartość skonfiskowanego mienia. Słusznie Sąd Apelacyjny, nawiązując do poglądu wyrażonego w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 września 1999 r. II CKN 468/98 OSNC 2000/1/19, podkreślił, że jeżeli skonfiskowane mienie zwraca się w takim stanie w jakim jest ono w dacie zwrotu, to również jego równowartość należy obliczać z uwzględnieniem stanu tego mienia w chwili ustalania zwrotu jego równowartości. W rozpoznawanej sprawie jest poza sporem, że w chwili ustalania równowartości skonfiskowanych nieruchomości były to działki budowlane, a nie nieruchomości rolne. Powodowie nie mieli żadnego wpływu na to, że zmieniło się przeznaczenie nieruchomości skonfiskowanych ich ojcu. Wbrew twierdzeniom zawartym w kasacji nie uzyskali też żadnej nieuzasadnionej korzyści, gdyż Skarb Państwa oddając te działki w użytkowanie wieczyste lub zbywając je miał podstawy do tego aby w opłacie z tytułu użytkowania wieczystego lub cenie sprzedaży uwzględnić koszty związane ze zmianą przeznaczenia skonfiskowanej nieruchomości. Gdyby zaś zwrócić powodom tylko równowartość nieruchomości rolnej, to byłoby to nie tylko sprzeczne z literalną wykładnią art. 10 ust 1 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, ale prowadziłoby do pozbawienia powodów znacznej części równowartości mienia, którą zatrzymałaby Skarb Państwa, chociaż zobowiązany jest on do zwrotu całej równowartości skonfiskowanego mienia.

Za nieuzasadniony uznać również należy zarzut naruszenia art. 481 k.c. w związku z art. 455 k.c. W przypadku obowiązku zwrotu skonfiskowanego mienia mamy do czynienia z sytuacją, w której orzeczenie właściwego sądu stwierdza, że należy zwrócić to mienie w naturze lub zwrócić jego równowartość. Z chwilą uprawomocnienia się tego orzeczenia Skarb Państwa powinien więc niezwłocznie zwrócić takie mienie lub wypłacić jego równowartość (podobnie Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 15 maja 2002 r. II CKN 1483/00 oraz w postanowieniu z dnia 29 maja 1998 r. II CKN 741/97. OSNC

1999, nr 2, poz. 27). W dacie uprawomocnienia mamy bowiem nie tylko do czynienia z istniejącym zobowiązaniem, ale ze skonkretyzowanym świadczeniem Skarbu Państwa. To zaś, że pomiędzy stronami może istnieć spór co do wysokości tego świadczenia, szczególnie wtedy gdy polega ono na zwrocie równowartości skonfiskowanego mienia, nie może wpływać na jego wymagalność.

Mając na uwadze powyższe względy Sąd Najwyższy, na podstawie art. 393¹² k.p.c., orzekł jak w sentencji.